

так і переосмислення ставлення інших персонажів, що дозволило досягти родинної згоди на цей шлюб. Фільм же зосереджується виключно на особистому щасті героїв, завершуючись сценою подорожі Анни та Фредеріка.

Екранізація адаптує історію кохання початку XIX ст. для сучасної аудиторії, додаючи більше динаміки та гумору шляхом введення нових епізодів і спрощення окремих сюжетних ліній. Це робить образи персонажів, зокрема головних, більш виразними й пристрасними, хоча, подекуди, спрощує їхні психологічні та емоційні риси, яким приділено увагу в романі.

У підсумку фільм пропонує легкий для сприйняття сюжет, насичений романтичними переживаннями, який завершується оптимістичною сценою спільної подорожі. Водночас ця адаптація ніби підштовхує глядача звернутися до оригінального літературного твору, щоб глибше зануритися в першоджерело після перегляду.

О. Затула

«ДЮНА» ФРЕНКА ГЕРБЕРТА ПРОТИ «ДЮНИ» ДЕНІ ВІЛЬНЬОВА

O. Zatul

“DUNE” BY FRANK HERBERT VS. “DUNE” BY DENIS VILLENEUVE

«Дюна» (1965) Френка Герберта — один з найвідоміших науково-фантастичних романів усіх часів, лауреат численних літературних нагород та перший володар премії «Неб'юла». Головний герой роману Пол Атрід — син Герцога Лето та Леді Джессіки, служниці Герцога та послушниці з ордену Бене Гессерит. Український переклад (Анатолія Пітика й Катерини Грицайчук, 2017) вийшов з передмовою Браяна Герберта, сина автора, який «бачив у романі елементи родинної історії»: батька — у «шляхетному Герцогові Лето Атріді», мати — у Леді Джессіці Атрід, а себе — у Полові Атріді, бо «приблизно в такому віці був і я, коли книжку вперше почали публікувати».

Роман створив «Всесвіт Дюни», який перетворився у медіафраншизу, що складається, наразі, з 22 романів і 13 оповідань, а також, з численних енциклопедій, відеоігр, коміксів, фільмів тощо. Літературний складник франшизи після смерті Френка Герберта (1986) продовжує його син Браян (з 1999, у співавторстві з Кевіном Джеймсом Андерсоном), останній роман — «Спадкоємець Каладана» (2022).

Найбільш успішною екранізацією цього роману, а їх було аж чотири, вважається остання — франко-канадського кінорежисера Дені Вільньова. Ця кіноверсія містить два фільми: «Дюна. Перша частина» (2021, шість Оскарів-2022 з 10 номінацій) та «Дюна. Друга частина» (2024, два Оскари-2025 з 5 номінацій). Хоча спільний хронометраж фільмів складає понад п'ять годин, частина епізодів роману до екранізації не потрапила. Водночас режисер старанно дотримував першоджерела, оскільки майже кожну взаємодію, кожну сцену брав з оригінального тексту. Попри це, між книгою та фільмом існують деякі відмінності, серед яких відзначимо такі:

1. Ментати.

При першій зустрічі з ментатом в романі нам пояснюють: «це ментат. Натренований і пристосований до виконання конкретних обов'язків прилад. Ніколи не можна забувати, що цей прилад заховано в людському тілі». Ці «люди-комп'ютери» виступають в ролі радників лідерів різних домів, позаяк здатні досконально прораховувати ймовірності подій. У фільмі ментати також присутні

і відіграють важливу роль. Ми бачимо, наприклад, Зуфіра Хавата — ментата дому Атрідів і Пітера де Вріса — ментата Харконненів, але нам не пояснюють майже нічого про них. Це може значною мірою заплутати глядачів, особливо незнайомих з романом.

2. Лікар Юе.

Автор роману майже одразу розкриває нам, що лікар Юе є зрадником і планує вбивство герцога. Лікар намагається підставити Леді Джессіку, чим ускладнює розслідування, але Герцог Лето впевнений, що Джессіка не може бути зрадницею, бо вони прожили разом понад 16 років, і він її добре знає. Дені Вільньов виключає ці сцени, а Юе вбиває Герцога дуже неочікувано для глядачів. Мотиви лікаря і у фільмі, і у книзі однакові: Харконнени взяли у полон його сім'ю і тепер змушують його на вбивство. Але зрада лікаря у фільмі виглядає як щось швидке і необдумане, хоча в романі він веде внутрішній монолог, розриваючись між обов'язком перед домом Атрідів і бажанням захистити сім'ю. Тож драматичний і важкий вибір Юе до фільму не потрапив.

3. Пол — ментат.

Герцог Лето з роману в розмові з сином признається, що Хават виявив у Пола здібності схожі на ті, які є в ментатів:

« — Твоя мати хотіла, щоб саме я розповів тобі про це, сину. Розумієш, у тебе, можливо, є здібності ментата. Пол витріщився на батька, на мить утративши дар мови. — Ментат? Я? Але ж... — Одного дня ти станеш Герцогом, мій сину, — промовив батько. — Герцог-ментат став би грізним суперником для своїх ворогів».

Кінопроекція звужує сцену до розмови про готовність Пола стати в майбутньому гідним Герцогом дому Атрідів. А на сумніви сина Герцог Лето відповідає: «Я теж казав батькові, що мені це непотрібно». Важливість повної версії розмови полягає в поясненні унікальності розуму Пола та розумінні його подальших вчинків. У багатьох ситуаціях Пол діє напрочуд розумно для свого віку, бо своєю геніальністю завдячує саме тому, що є ментатом.

4. Ліет-Кайнс.

У фільмі змінено статтю Планетолога Його Імператорської Величності та планетарного еколога Арракіса Ліет-Кайнса — він стає жінкою, але це майже не впливає на роль і функції персонажа. Однак смерть Кайнс досить швидко: вона викликає піщаного хробака, який поглинає її разом з військом сардауків, створюючи епічний фінал. У романі смерть Кайнса менш кінематографічна і значно болючіша, оскільки Харконнени залишають його в пустелі без спеціального костюма повільно помирати від зневоднення, виснаження та прянощів.

5. Пол не стикається з хробаком.

Дені Вільньов для більшого драматизму на початку фільму наражає Пола Атріда на смертельну небезпеку. Непідготовлений Пол, намагаючись допомогти робітникам втекти від піщаного хробака, вдихає занадто багато прянощів, що призводить до запаморочення, він майже втрачає свідомість, а це в пустелі Арракіса дорівнює смерті. Та в романі Френка Герберта Пол насправді не залишає орнітоптер («літальний апарат, що може пересуватися в повітрі, розмахуючи крилами, як птах»). Але цей дуже вдалий режисерський хід швидше занурює глядача в атмосферу небезпеки, яка переповнює пустелю Дюни.

6. Політичні інтриги йдуть на друге місце.

Політичні інтриги між аристократичними домами, переважно Атрідів і Харконнів, є одним з головних аспектів роману Френка Герберта. У фільмі ж Дені Вільньов приділяє більше уваги окремим персонажам і їх емоціям, аніж політиці.

Великий обсяг, заплутаний сюжет і вигадана термінологія («нові, екзотичні слова») роману Френка Герберта ускладнюють його сприйняття. «Видавці також висловлювали стурбованість через складність роману» та відмовляли у публікації (Браян Герберт). Однак розглянута кінопроекція йде за оригіналом крок за кроком, а наведені розбіжності є, практично, єдиними. Дені Вільньов не вигадував і не додавав нічого нового в основну історію, що було чудовим рішенням як для фанатів роману, так і для нових глядачів. Тож, навіть попри зміну статі одного з ключових персонажів роману, його екранізація сприймається як досконалий переклад з мови літератури на мову кіно.

Є. Здесенко

**РОМАН ЧАКА ПАЛАНІКА «БІЙЦІВСЬКИЙ КЛУБ»
ТА КІНОВЕРСІЯ ДЕВІДА ФІНЧЕРА**

Y. Zdesenko

**CHUCK PALAHNIUK'S NOVEL "FIGHT CLUB"
AND DAVID FINCHER'S MOVIE VERSION**

Чак Паланік є відомим американським письменником, який вирізняється своїм провокаційним і часто контрверсійним стилем. Роман «Бійцівський клуб» (1996), класичний приклад постмодерністського твору в літературі, розповідає про неназваного оповідача, який страждає від безсоння і відчуває себе відчуженим від суспільства. Історія твору починається саме з кульмінаційного моменту історії життя головного героя, коли його пригніченні розпач та гнів досягли того моменту, що вже не можуть більше стримуватися. Прийшов час дій. І дії ці швидко приймають все більш агресивний характер. Оповідач поступово занурюється на саме дно. Він зустрічає *femme fatal* Марлу Зінгер, яка живе кожен день так, ніби востаннє, Тайлера Дердена, природженого лідера-бунтаря, що живе андерграундним життям та кидає виклик суспільству. Останньою краплею стає підлив квартири головного героя через витік газу, і тепер в нього немає навіть домівки, яка була єдиним, що він мав. З часом Тайлер та Оповідач все більше стають друзями та створюють підпільний бійцівський клуб.

Головному герою здається ніби він нарешті щасливий, але з часом бійцівський клуб набридає Тайлеру. Він вирішує перевтілити його у щось більше — революційний рух, проєкт «Каліцтво», що протестує проти всього сучасного суспільства, у якому споживання та комфорт є головними цінностями. Посеред цієї операції Оповідач дізнається, що саме Тайлер і підірвав його домівку, а вони обидва — це одна людина. Головний герой усвідомлює, що все, що відбувалося протягом твору, зроблено ним самим, та розуміє, що в усьому цьому не було жодного сенсу. Він розчаровується у бійцівському клубі, проєкті «Каліцтво» та в усьому насиллі та егоїзмі, що за ними стоять.

Девід Фінчер, відомий своїми фільмами з глибокими психологічними та візуальними елементами, екранізував роман у 1999 р. У фільмі головні ролі виконали Едвард Нортон (неназваний оповідач), Бред Пітт (Тайлер Дерден) та Хелена Бонем